

DOĞU'DAN BATI'YA YÖNELEN İKİ NEFER: ŞEKİP ve NAŐİT¹

ÖĐr. Gör. Dr. Ece SERRİCAN KABALCI²

ÖZET

Türk edebiyatında hayal-hakikat zıtlığının ön planda yer aldığı dönem 1896-1901 tarihlerini kapsayan Servet-i Fünûn'dur. *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında toplanan ve sosyal meselelerle uğraşmayan bu dönem yazar ve şairleri, duygu ve düşüncelerini kendilerini merkez alarak anlatmışlardır. Servet-i Fünûn hareketinin dağılmasının ardından, bu edebî boşluğu Fecr-i Âtî doldurmuştur. 1909-1913 tarihleri arasında Fecr-i Âtî içerisinde kalem faaliyetinde bulunan yazar ve şairler de, sosyal konulara ilgisiz kalmakla suçlanmışlardır.

Servet-i Fünûn döneminde yer alan Safveti Ziya ve Fecr-i Âtî döneminde eserlerini yayınlayan İzzet Melih Devrim; birbirinin devamı olarak kabul edilen iki farklı dönemde, benzer bir konuyu eserlerinde işlemiştir. Safveti Ziya'nın *Salon Köşelerinde* adlı eserinde Şekip ve İzzet Melih Devrim'in *Tezat* isimli romanında Naşit, Batılı aileler tarafından sevilen ve Türklerin de en az Batılılar kadar medeni olduğunu kanıtlamaya çalışan iki gençtir. Her ikisi de, yabancı bir kadına âşık olduktan sonra içsel bir hesaplaşmaya girerek millî değerlerine geri dönmüştür.

Bu çalışmada, iki eserde de Doğu düşüncesiyle Batı'ya yönelen iki genç -Şekip ve Naşit- üzerinden Doğu-Batı medeniyetinin nasıl karşılaştırıldığı, farklı başlangıç noktalarından hareket eden iki gencin ortak bir paydada nasıl buldukları ve millî değerlere yönelik hangi sorgulamaları yaptıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Safveti Ziya, İzzet Melih Devrim, Doğu-Batı, medeniyet, ikilem.

TWO PERSONS FOCUSED FROM EAST TO WEST: ŞEKİP AND NAŞİT

ABSTRACT

The age that contrast of dream and reality comes forward in Turkish literature is Servet-i Fünûn covering 1896-1901 years. The authors and poets of the age have expressed their sensations and ideas by focusing on their own. After the Servet-i Fünûn movement finished, Fecr-i Âtî have filled the gap. The authors and poets of Fecr-i Âtî age covering 1909-1913 years are blamed with disregarding the social topics. Safveti Ziya of Servet-i Fünûn and İzzet Melih Devrim of Fecr-i Âtî ages have focused on a similar topic in different two ages. Şekip of Safveti Ziya's *Salon Köşelerinde* and Naşit of İzzet Melih Devrim's *Tezat* novels are the characters who are liked by Western families and trying to prove that Turks are civilized no fewer than Westerns. Both have fallen into internal reckoning after they have fallen in love with foreign women, and returned to their own national values.

In this study, it is examined that how the East-West comparison performed by presenting two youngs -Şekip and Naşit-, how two young man met on the same level, and what kind of questionings have been performed on national values.

Keywords: Safveti Ziya, İzzet Melih Devrim, East-West, Civilization, Dilemma.

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili Bölümü

GİRİŞ

Tanzimat Fermanı (1839), Batılılaşma hareketlerinin resmî olarak ilanıdır. Batı'nın üstünlüğünün kabul edilmesinin belgesi olan bu ferman ile toplumun gelişmesi amaçlanmıştır. Önemli siyasî hadiselerin ve iktisadi şartların beraberinde yürüyen bu yenilikler hakikatte, bir medeniyet dairesinden öbürüne geçmek, asırlardan beri inanılmış ve uğrunda mücadele edilmiş değerler dünyasından ayrılmak demektir. (Tanpınar, 2008: 70)

Tanzimat'ı takip eden yılların en önemli özelliği, imparatorlukta kuvvetini gittikçe arttıran bir ikiliği yaratmasıdır. Batı'ya yönelmenin sonucunda toplumda kendisini hissettiren bir kültür ve medeniyet buhranı ortaya çıkmıştır. Niyazi Berkes, dönemin içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetlemektedir: Avrupa'daki bu uygarlığa “medeniyet” dediler ve “medeniyet” Avrupa'daki yaşayış demek olmaya başladı. Şu hâlde, medenileşmek Avrupalılaşmak demek olacaktı. (Berkes, 1997: 37)

Tanzimat'ın, Osmanlı norm ve kültürünü benimseyen dünya görüşü; birkaç Batılı yeniliğin zahmetsizce sindirilebileceği ve bunun da yararlı olacağı yönünde olmuştur. Buna göre, Osmanlı kültürünün mutlak egemenliği üzerine Batı'dan alınan eklenmesiyle değişimin sağlanacağı düşünülmüş ve Batı kültürünün epistemolojik temeli göz ardı edilmiştir. Söz konusu tutumu sergileyen roman yazarları da, Batı modellerini örnek alarak eserler yazmış ve halkı eğitmek amacıyla söz söylemiştir. (Parla, 2008: 13)

Tanzimat döneminin başlarında yenilik kaynağı olan bir modeli yakalama telaşıyla Doğu'dan Batı'ya doğru başlayan bu yöneliş, modelin gücü ve kimlik endişeleriyle frenlenmiştir. (Yuva, 2017: 22-31) Osmanlı-Türk romanının erken örneklerinde Doğu-Batı karşıtlığı; manevi-maddi ve ruh-şekil karşıtlığından ziyade erkek-kadın karşıtlığı olarak da temsil edilmiştir. Başlangıçta Türk romancısı için Avrupa kadınıdır ve fethedilmesi gereklidir. (Gürbilek, 2010: 178) Ancak sonradan Batı'nın çeşitli tehlikeleri barındıran ezici bir güç olmasının anlaşılması, bu durumu tam tersine çevirmiştir.

Yazarların eserlerinde sıklıkla işlediği Doğu-Batı arasında yaşanan medeniyet ikilemi, Safveti Ziya ve İzzet Melih Devrim'in eserlerinde de yer almıştır. Safveti Ziya'nın *Salon Köşelerinde* adlı eseri ile İzzet Melih Devrim'in *Tezat* isimli romanı, Doğu'dan Batı'ya yönelmenin ortaya çıkardığı ikilemleri işlemektedir. Her iki yazar da, eserlerini kaleme alırken Doğu'nun Batı karşısındaki durumunu roman kişileri üzerinden sorgulamıştır. Batı'nın baştan çıkarıcı gücünü temsil eden bir sevgiliye rağmen, millî değerlere yönelmenin önemi her iki romanda da vurgulanmıştır.

1. SALON KÖŞELERİNDE VE TEZAT

Servet-i Fünûn edebî topluluğunda yer alan Safveti Ziya'nın ilk romanı olan *Salon Köşelerinde*, 1898'de *Servet-i Fünûn* dergisinde tefrika edilir. O dönemde sansüre uğrayan eser, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yazarın düzenlemeleriyle 1912'de kitap olarak yayınlanır. Eser; Türkiye'deki yabancı aileler arasında kendisine yer bulan Şekip'in yaşayışını göstermesi, gündelik hayattaki Batılılaşmayı yansıtmaya ve roman başkışısının Safveti Ziya'nın gençliğine benzemesi bakımından dikkat çekicidir.

Safveti Ziya'nın *Salon Köşelerinde*'yi yazmasında neyin etkili olduğu sorusunu; M. Kayahan Özgül Hanım *Mektupları* adlı eserin tanıtım yazısında, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'ndan alıntılıdığı satırlarla cevaplar. Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Safveti Ziya'ya hitaben şu cümleleri sarf etmiş ve eserin yazılmasında etkili olmuştur:

“Sen salon hayatında milliyetimiz nokta-i nazarından geçirdiğin tecrübeleri, ihtisâsâtı, başından geçen ufak tefek birtakım maceraları, hattâ akîm kalmış maceralarını bile hayâlinde istediğin gibi yaşatarak bir eser yazsan ne iyi eder idin. Bu zeminde şimdiye kadar bir eser yazılmadı. Bunu sen yazmalısın.” (Ziya, 2016: 7)

Safveti Ziya, çevresindekilerin telkinleriyle kaleme aldığı *Salon Köşelerinde* adlı eserinin ön sözünde, kendisinin de yer aldığı Servet-i Fünûn topluluğunun genel durumunu anlatır. Onun düşüncesine göre Servet-i Fünûn hareketinde yer alan herkes:

“(…) Türkleri edebiyatıyla beraber yüksek zirvelere, ulvi ufuklara doğru çekmeye çabalarlar, kalplere, dimağlara bir parça şiir, bir parça fikir, bir parça yücelme aşkı aşılıyarak, yükselmeyi sevdirmek dolayısıyla hürriyeti düşündürmek, hatırlatmak için türlü engellerle pençeleşirlerdi... Ben bezgin, kırılmış, gelecekte ümitsiz dolaşıp dururken o muhite girdiğim dakikadan itibaren bir gayeye, bir maksada, bir hedefe hizmet etmeye başladım.” (Ziya, 2009: 11)

Bu hedef uğrunda mücadeleye girişen Safveti Ziya, kendisinden izler taşıyan Şekip'i de şu şekilde tanıtmıştır:

“Şekip, salon köşelerinin o hürriyetten yoksun, o mahcubiyete mahkûm kahramanı, gençliğimin benim için pek kıymetli ve hüsrân dolu bir hatırasıdır. Bu romanda o zamanlar için gerçekleşmesi imkânsız sayılabilecek birçok hürriyetçi imalar, meşrutiyetçi fikirler sıkıştırmaya muvaffak olduğumuz için de bu romanım eserlerimin içinde en çok sevdiğimdir; çünkü pek büyük tehlikeler geçirmiş, birçok kısıtlamalar altında, birçok endişelerle büyütülmüş, meydana çıkarılmıştır.” (Ziya, 2009: 12)

İzzet Melih Devrim, Fecr-i Âtî döneminde *Tezat* ve *Sermet* adlı iki roman kaleme alan, Fransızca'ya hâkim bir yazardır. Her iki eserin merkezinde aşk olmasına rağmen *Tezat*³, bunun dışında meşrutiyet döneminin siyasi ve sosyal fikirlerine de yer vermektedir.

İzzet Melih Devrim, *Tezat*'ın ön sözünde eserin yazılış düşüncesini açıklamaktadır. 1904 yılında Batum'da olan ablasını ziyarete giden yazar, burada yaşadıklarının etkisiyle eserini 1905 yılında *Maziye Rağmen* adıyla yazmış, fakat siyasi şartlardan dolayı eser basılamamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra *Tezat* adını alan ve 1909-1911 yılları arasında *Resimli Kitap*'ta tefrika edilen eser, 1915 yılında kitap hâlinde yayınlanmıştır. *Maziye Rağmen*'de Naşit ve Miliça evlenirken, yazarın sonradan yaptığı değişikliklerle yayınlanan *Tezat*'ta bu evlilik gerçekleşmez. Roman, milliyet ve din ile ilgili değerlendirmelerin dışında dönemin şartlarına da yer verir. Yazar bunu, Batı'ya yönelen bir Türk'ün yaşadıkları üzerinden anlatır. Böylece eserin temel tezi olan, “bir insanın kültürel köklerinden bağımsız hareket edemeyeceği ve millî benliğin her şeyin üstünde olduğu” düşüncesi de kanıtlanır.

³ İzzet Melih Devrim, *Tezat*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014. (Alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

İzzet Melih Devrim, *Tezat* hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla eserini Halit Ziya Uşaklıgil'e gönderir. Ayrıca Halit Ziya'ya ithaf ettiği eserinin ön sözünde yayınlamak amacıyla kendisinden bir yazı talep eder. Halit Ziya'nın fikirlerini önemseyen İzzet Melih, ondan gelen takrizi *Tezat*'ın başına ekler. Bu yazıda Halit Ziya, yazarın sade üslubunu över. "Necip bir tarz-ı beyanınız var." diyerek İzzet Melih'te büyük bir "hikâyenüvis" yeteneği olduğunu dile getirir. Bu olayı Halit Ziya, *Kırk Yıl* adlı eserinde şöyle anlatır:

"Onu, öyle zannediyordum ki, ilk eseri olan "Tezat" hikâyesiyle tanımıştım. Bunun müsveddelerini bana vermiş ve bende hasıl edeceği tesirleri bir makale şeklinde yazmaklığı istemişti. Bunu büyük bir memnuniyetle yaptım. Eserin başında basılmış olan bu makalenin bugün bence indirilmesine lüzum görülecek hiçbir tarafı yoktur. Hakikaten o yaşta, henüz mektep havasından serbest muhite yeni çıkmış bir gencin ilk eseri olmak itibarıyla bu hikâye, o makale ile ifade edilen takdire layıktı." (Uşaklıgil, 2014: 835-836)

Salon Köşelerinde ve *Tezat*, farklı yazım maceralarından geçtikten sonra Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî gibi iki farklı dönemde yayınlanır ve ortak bir konu üzerinden hareket eder. Bu konu, Türk'ün Batı karşısındaki durumudur. İki eser de Türk'ün, gerek medeniyet dairesi farklılığı gerekse aşkın yıkıcı gücü karşısında sendelese de, hiçbir zaman düşmeyeceğini ve millî değerlerine sahip çıkacağını savunur.

2. YABANCI BİR EĞLENCE BİÇİMİ OLARAK BALOLAR

Salon Köşelerinde ve *Tezat*'ta; eğlenmek için gidilen balolar, roman başkışileri olan Şekip ve Naşit'in hayatını değiştiren bir öneme sahiptir. Şekip, katıldığı bir baloda Miss Lydia Sanşayn ile tanışır; Naşit ise, katıldığı bir balo yüzünden II. Abdülhamit yönetimini rahatsız eder ve ülkesinden ayrılmak zorunda kalır. Batum'daki amcasının yanına giden Naşit, Rusların yönetiminde olan bu şehirdeki eğlence hayatında Miliça Nelidovna ile tanışır. Her iki Türk gencinin hayatının gidişatını etkileyen olaylar, genç kızlarla tanışmalarından sonra ortaya çıkar.

*Salon Köşelerinde*⁴, Pera Palas'ta verilen bir balo ile başlar. 1895'te gösterişli bir törenle açılan bu mekânın:

"Açılışından I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, Pera Palas'ın en parlak yıllarıdır. İmparatorluğun üst üste girdiği harplerin doğurduğu sefaletin hissedilmediği otel, Batılı konforu ve Şark sarayı atmosferiyle, gerek İstanbul'daki yerli ve yabancı ricâlin gerekse turistlerin ilgisini çekmektedir." (Tercüman, 2018: 185)

Şekip, sebebini tayin edemediği bir sıkıntı duyduğu için başta bu baloya gitmek istemez. Kendisini oyalamaya çalışır, fakat bu mümkün olmayınca eğlenebilme düşüncesiyle baloya gitmeye karar verir. Bu esnada aklından geçenler, romanın ilerleyen bölümlerindeki bakış açısını da dışa vurur:

⁴ Safveti Ziya, *Salon Köşelerinde*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009. (Alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

“Büyük bir itina ile giyindim... Ne yapayım. Böyle yerlere gidildiği zaman isterim ki bizler de, Türkler de zarafetlerimiz, tavrımız, duruşumuz, terbiye ve nezaketimizle nazar-ı dikkati çekelim. Bir fesliyle güzel bir kadının vals ettiğini görenlerin bir an durup “Şu genç Türk ne güzel vals ediyor!” demelerini arzularım.” (s. 2)

Şekip’in ağzından aktarılan bu cümleler, roman kişisi ile Safveti Ziya arasındaki benzerliği de örnelemektedir. Halit Ziya Uşaklıgil, Safveti Ziya’yı anlatırken; onun iyi giyinmeyi ve yemeyi seven, bol para harcayan, eğlenmeyi ve gülmeyi seven biri olduğunu belirtir. Safveti Ziya’yı daha yakından tanımak için gençlik yıllarının bilinmesi gerektiğini vurgulayarak onun hakkında şu bilgileri verir:

“İnce hatta zayıf, daima şık, daima cevval, Beyoğlu’nun salonlarında, Boğaziçi’nin mesirelerinde muvaffakiyetleri ile kıskanılan, o zamanın en iyi vals eden, en güzel Fransızca ve İngilizce konuşan, Türk âleminin temayüz etmiş güzel kadınlarına hulul için en kurnaz çareler bulan bir gencydi.” (Uşaklıgil, 2004: 809)

M. Kayahan Özgül’ün *Hanım Mektupları* adlı eserin tanıtım yazısında aktardığı, 1939’da *Yeni Gün Mecmuası*’nda çıkan Refik Halit Karay’ın “Saffeti Ziya” başlıklı yazısında yer alan bilgiler, Safveti Ziya’nın “yerli Avrupalı” olduğunu kanıtlar niteliktedir. Avrupalı bir hayat yaşama isteği ve hesapsızca yaptığı masrafları sebebiyle, halk arasında adı “Ahmed Ziyân” a çıkan babası Ahmed Ziya Bey’in izinden giden Safveti Ziya; eğlence düşkünlüğü yönünden babasını geçmiştir. Yazıda onun hakkında dile getirilenler şu şekildedir:

“Onun gençliği Bosphore ve Péra, hatta Péra Palace âlemlerinde geçmişti. Bu Frenkçe yer ve otel tabirleri genç Saffeti için daha manalı, hayatında daha uygun görünüyordu. (...) Sefaret davetlerine çağırılır, ecnebi kadınlarına Bizans’ı gezdirir, Cercle d’Orient’da poker oynar, çaya gider, ‘degéner’lerde bulunur, emsalsiz vals eder, şuh hikâyeler anlatır, müzikten anlar, ‘cotillon’ tertiplerine girerdi.” (Ziya, 2016: 15)

Saffeti Ziya’yı yansıtan Şekip, katıldığı baloda samimi olarak görüştüğü yabancı aileler arasında gezerken Madam Jackson onu çağırır. Kendisini Miss Lydia Sanşayn ile tanıştırmak istediğini şu şekilde dile getirir:

“Şekip Bey, sizi Miss Lydia’ya takdim edeyim de vals yapınız. Kaç kişi rica ettiyse reddetti; İstanbul’da kimse vals edemiyor diyor... Bir Türk olduğunuz için bu söz sizin izzet-i nefsinize dokunmalı; matmazole valsinizi beğendirmelisiniz... Yoksa karışmam.” (s. 5)

Lydia ile tanışan Şekip, onunla dans etmeye başlar. Dansın sonunda Lydia, Şekip’in iyi dans etmesinin bir Türk için harikulade bir şey olduğunu dile getirir. Genç kızın iltifat etmek amacıyla söylediği bu sözler Şekip’i üzer ve genç kıza şu şekilde karşılık verir:

“Neden bir Avrupalı için tabii olan bir şey bir Türk için harikulade olsun? Emin olunuz ki, matmazel, memleketimizde şimdi Avrupalılar kadar, belki daha hissî, daha ahlaki terbiye ve tahsil görmüş pek çok gençler vardır.” (s. 8)

Kendisini bir Avrupalıdan üstün gören Şekip, Lydia'nın başka erkeklerle dans etmesini hoş görmez. Şekip, uzaktan genç kıızı ve partnerini izlerken kıskançlık içinde şunları düşünür:

“İşte o zaman derin bir üzüntü hissettim; oof! Böyle senelerden beri, çocukluktan beri cemiyet içinde yetişip büyüyen; bu yaşayışa, bu tavra, duruşa doğuştan, soydan sahip olan bu adamlarla, bunların zarafetiyle mücadele etmek nasıl kabil olacaktı? Beş on sene sürekli vals etmeden bu maharet nasıl nasıl kazanılabildi? Senelerce bu siyah elbise giyilmeyince, bu beyaz boyun bağı bağlanmayınca, bu zarafet, bu tabii zarafet, bu sadelik içindeki fevkalade zarafet nasıl hasıl olurdu? Kendimi pek küçük görmeye, pek âciz, pek eksik, zavallı görmeye başladım. Üstümden başımdan, noksan zarafetimden utanıyordum.” (s. 23)

Ümitsizlik içinde balodan ayrılan Şekip, oradaki insanların kayıtsız davranışları ve küçümser bakışları karşısında kendisini çaresiz bir zavallı gibi hisseder. Onlar kadar vakur bir genç kız olan Lydia'yı düşündükçe, onun kalbine sahip olma arzusu artar.

Tezat'ta Naşit, serbest bir tabiata sahip olduğundan ecnebi aileler ile görüşen ve katıldığı balolar II. Abdülhamit yönetimini rahatsız ettiği için ülkesinden ayrılan bir gençtir. Naşit, katıldığı baloların birinde askerliğine yakışmayan bir kıyafet -frak- giydiği için ikaz edilince, baskıya dayanamayacağını söyleyerek amcasının yanına gitmeyi ister. Asıl hayali Paris'e gitmek olan Naşit, o an için Batum'da bulunan amcasının yanına gitmeyi bir kaçış yolu olarak görür. Rusların yönetiminde olan Batum'daki eğlence hayatında Miliça Nelidovna ile tanışır. Miliça'nın vefat eden babası Rus zabiti bir miralay, erkek kardeşi ise geçmişte yüzbaşı rütbesiyle Osmanlı-Rus Savaşı'nda başarı göstermiş bir askerdir. Osmanlı ordusunda subay olan Naşit, başlangıçta, kendi kendisine: “Sen bir Türk zabiti, o bir Rus kıızı... Bu iki sıfatın arasındaki uçurumu hemen görüyorsun değil mi? Bu vâsi tezadı hissetmemek gayr-ı kabildir.” (s. 151) diyerek içinde bulunduğu durumun zorluğunu dile getirir. Askerî durumu dışında, Fransız okulunda okumuş ve Doğu kültürü içinde yetişmiş bir genç kız olan Behire ile nişanlıdır.

Behire, yabancı bir okulda okumasına rağmen millî değerlerine ve kendi kültürüne bağlı bir genç kızdır. Ancak okuldan edindiği ve görüşmeyi sevdiği arkadaşları hep yabancılarıdır. Behire, yakın arkadaşı olan Nikolet Darvil ile dertleşirken Naşit'i kıskandığını dile getirir. Naşit'in, serbest bir şekilde yabancı ailelerle görüşme nedeninin bir kadın olmasından korkar. Hatta bu konuda kendiyile birlikte tüm Türk kadınlarını aciz görür:

“Sizin şık madamlarınız, hatta genç kızlarımız cazibe ve işve hususunda şüphesiz pek mahirdirler. Onlara mukavemet etmek fevkalade güç olur. Hele bizler kuşe-i inzivalarında yaşayan İslam kadınları sizlere nasıl rekabet edebiliriz?” (s. 91)

Behire'nin bu sözlerine karşı çıkan arkadaşı, bu tür toplantılarda her zaman dedikodunun ve ahlaksızlığın bulunduğu şikâyet eder. Onun sözlerine karşılık Behire, Naşit'in de bu balolardaki yalanlardan ve samimiyetsizlikten birçok kez şikâyet ettiğini belirtir. Yine de Naşit, bu âlemlerin en parlak müdavimlerinden biridir. Naşit'in savunması ise, bu yerleri daha iyi tetkik etmek için buralarda bulunduğu yönündedir. Ancak Batum'da tanıştığı Miliça, onu tüm düşüncelerinden uzaklaştırıp kendisine bağlayacaktır.

3. DOĞU-BATI İKİLEMİ

Şekip, başlangıçta Lydia'nın sevgisini kazanarak onların arasında benzersiz biri olmayı ister. Ancak Lydia ile ikinci karşılaşmasında kendisinin ona teslim olduğunu anlar. Lydia'yı görmek ve onun yakınında bulunmak her şeyden önemli bir hâl alır. Bu istekle genç kızın ailesi ile bir yemekte buluşur. Sonrasında Lydia'nın eleştirel ve hırçın davranışları, ilgisizliği ile cezalandırılır. Karşı karşıya geldikleri her ortamda kendisini tahkir eden bu genç kıza daha da bağlanır. Bir gün kendisine engel olamayarak aşkını itiraf eder. Böylece serbest bir şekilde gezmeye ve görüşmeye başlarlar. Bu görüşmelerin birinde Lydia, Şekip'in aşk dolu sözlerini savuşturmak amacıyla ona Türklerle ilgili sorular sorar. İstanbul'a gelen yabancıların Türklük ve Osmanlılık hakkındaki bilgileri, Rum ve Ermeni ailelerden edindiklerini belirten Lydia, şunları da sözlerine ekler:

“Cemiyet içinde genç Türkleri görsek, eğitim derecelerini ve yeteneklerini, bilgilerini takdir etsek, Türklerin -sözüme darılmayın sakın- kültür seviyelerinin çok düşük olduğu hakkında doğmuş olan kanaate, emin olunuz ki, bağlanacak çok yabancı bulamazsınız...” (s. 142)

Lydia'nın her şeyi bilmek ve her şeyi öğrenmek isteyen tabiatı, buna benzer birçok soruyu Şekip'e yöneltir. Sonrasında kendi duygu ve düşüncelerini şu şekilde özetler:

“Türk olarak mesela ben yalnız sizi biliyorum. Pekâlâ, pek hoş... İlerisiniz, bilgilisiniz, medenisiniz... Fakat, fakat sonra sizin gibi yüz tane de Rum, Ermeni ve Levanten tanıyorum. Siz, yani Türklük, Osmanlılık cemiyette yüzde bir nispetinde kalıyorsunuz ve sizin medeni ve kavmî varlığınız hakkında gösterebileceğiniz bir delil -çünkü yalnız sizin varlığınız var- yüz taraftan cürütülüyor...” (s. 142)

Genç kızın soruları ve dile getirdiği fikirleri karşısında Şekip çoğunlukla sessiz kalır, kimi zaman da farklı konular açarak sözü değiştirir. Lydia ile ilişkileri ilerledikçe, bu sözler karşısında üzüntüye kapılarak “sevgili vatanımı” düşünmeye başlar. Şekip'e göre, kendi durgun hâli karşısında:

“Lydia anlardı ki, benim için kendi aşkının, kendi büyüünün üstünde bir muhabbet, kutsal bir aşk vardı. İşte onun için benim bu dalgınlıklarımı bu geçici kayıtsızlığımı çekemez, adeta kıskanır (...)” idi. (s. 142)

Tıpkı Şekip gibi Naşit de Batum'da, Miliça ile gerçekleştirdiği gezintilerde Türklerin bu şehirde neler yaşamış olacaklarını düşünmektedir. Karşısında belli belirsiz görünen iki minare, otuz iki sene önceki Rus seferini yaşayan bir Osmanlı zabiti gibi hissetmesine neden olur. Osmanlıları öldüren Rusları düşünür. O bunları düşünürken Naşit'in yolunu gözleyen Behire de, arkadaşlarıyla görüşerek üzüntüsünü dindirmeye çalışmaktadır. Bu görüşmelerin birinde genç kızlar, görücü usulü evlilik üzerine konuşurlar. Behire, evlilik fikrinden hareket ederek memleketin temel sorunları üzerine eğilir ve ilerleme yolları hakkında fikir yürütür:

“Temeddün ve terakki ancak rivayat-ı kadimeyi ve efkâr-ı batılayı yenerek vücuda gelebilir. Etrafınıza bakınız, memleketimizin günden güne tedenni etmesinin sebeplerini araştırınız. Her nokta-i nazardan kendinizi Avrupa milletleriyle mukayese ederseniz bu sebepleri kolaylıkla bulabilirsiniz. (...)

Devletimiz eski savet ve ehemmiyetini niçin muhafaza edemedi? Çünkü idaresizlik, cehalet ve ihmal bizi kemiriyor ve bitiriyordu. Çünkü Avrupalılar her cihetten ilerlerken biz daima maziye rücu ediyor, daima taassubun boyunduruğu altında bulunuyor, medeniyetten hariç kalmak istiyorduk. Ve düşünmüyorduk ki ötekilerle beraber yürümez, umumi harekete tabi olmazsak onlar muttasıl terakki eden rakipler, bizi mutlaka ezerek geçecekler, bizi ta geride bırakarak muttasıl koşacaklardır.” (s. 143-144)

Behire'nin bu sözleri, Doğulu bir genç kızın Batı'yı nasıl algıladığı ve kendisiyle birlikte diğer gençlerin medeniyete ulaşmak için neler yapması gerektiği hakkında bir bakış açısı örneği sunar. Düşüncelerini dile getirirken özellikle Batı'nın örnek alınması gerektiğini vurgulaması, ilerlemeyi gerçekleştirmek için izlenmesi gereken yolu ortaya koyar.

4. AŞKIN MİLLİYETİ VE EVLİLİK DÜŞÜNCESİ

Şekip, Lydia ile olan münasebetinin derecesini tayin edemeden, henüz gelecekle ilgili bir karar almamışken; genç kızın gayriihtiyari dile getirdikleri karşısında sarsılır. Lydia, bir buluşmalarında kadın-erkek ilişkileri hakkındaki fikirlerini, okuduğu bir roman üzerinden anlatırken şu sözleri sarf eder:

“Evlilik ile neticelenmeyen aşkların hepsi boştur. Hele intiharı göze aldirmaya mecbur olacak derecede şiddetli bir aşk yolunda. (...) Öyle bir aşkın serpilip gelişmesine müsamaha göstermiş bir kızı da elbette takdir etmem.” (s. 145)

Kalbini yaralayan bu sözleri uzun bir süre düşünen Şekip, karşısına çıkabilecek tüm engelleri yenebileceğine inanarak Lydia ile evlenmeye karar verir.

Öte yandan Miliça ile görüşmeye devam eden Naşit de, bu hareketinin Behire'yi aldatmak olduğunu kabul etmez. Ancak güzel bir kızı beğenip onunla görüşmenin de bir sonuca varması gerektiğini bilir. Bu genç kız ile meşru bir niyeti olmaksızın birlikte olamayacağını düşünür ve ona sahip olamama fikrine kızar. Çünkü Miliça ile evlenmeyecekse ayrılması gerekmektedir. Benzer düşüncelere sahip olan Miliça da Naşit ile evlenmesinin imkânsız olduğunu görür. Miliça, evlilikle sonuçlanması imkânsız olan bu aşk karşısında bocalar ve şunları dile getirir:

“Bu aşkın neticesi ne olacak? Daha doğrusu bu aşk neticesiz kalmaya mahkûm değil mi? Biz kendimizi ne kadar uzun bir zaman oyalamaya muvaffak olsak, bir gün mutlaka ayrılmayacak mıyız? Ve bu iftirak, münasebetimizin devamı nispetinde acı olmayacak mı?” (s.149)

Naşit, yabancı bir kızla evlenmeyi kötü görmeyecek olan serbest görüşlü gençlerdendir. Ona göre, aşkın bir milliyeti yoktur; gönül kimi severse onunla mutlu olabilir. Naşit, kendi kendisine bunları telkin ederken içinden bir ses, kendi dininden kendi milletinden olmayan bir kızla mutlu olamayacağını söylemektedir. Miliça'yı memleketine götürdüğünde çevresinin tepki göstereceğini ve bu nedenle pişman olacağını bilir. İki millet arasında süren düşmanlıktan evliliklerinin etkileneceğini, bu düşmanlığın çocuklarına da yansyacağını düşünür. Yine de hislerine mağlup olarak Miliça ile evlenmek ister. Bu isteğinin Behire'yi mahvedeceğini, ailesi tarafından şiddetle reddedileceğini bildiği hâlde kendisini ateşe atar.

Miliça ile evlenmeye karar verdiğini amcası Osman Bey'e söyler. Osman Bey, nişanlısından gittikçe uzaklaşan yeğenin durumunun farkındadır. Öncesinde de Naşit'i uyardığı hâlde olayların bu duruma gelmesine şaşırır. Düşüncelerini şu şekilde açıklar:

“Matmazel Nelidovna ile tehhülünü makul görmeyişimin iki sebebi var: Biri umumi diğeri hususi. Evvela birincisini izah edeyim: Alelumum muhtelit izdivaçlar taraftarı değilim. Ayrı din ve milletten olan iki vücut pek nadiren tamamıyla uyuşabilir. (...) Sonra da bahusus İslam bir erkeğin ecnebi bir kız ile evlenmesine bütün bütün aleyhtarım. (...) Mesela haremimi omuzları ve kolları çıplak olarak bir baloya götürmek; hemen daima o güzel vücuda nasıl tesahub edebileceklerini düşünen beş on erkeğin kolları arasında raks ettiğini görmek; acaba asırlardan beri kafesler, yeldirmeler, feraceler, çarşafarla kadınlarını saklamış, onların hâkim-i mutlak ve yegânesi olmuş silsile-i ecdadın bir oğlunu isyan ettirmez, bedbaht eylemez mi?” (s. 166-167)

Naşit, amcasının bu sözleri üzerine fikirlerini daha da genişleterek umumi konulara dair fikirlerini dile getirir:

“Hayat-ı içtimaiyesi olmayan bir kavim nasıl temeddün eder; fikir ve hissini nasıl inceleştirir? Hayat-ı içtimaiyesi olmayan bir kavim edebiyatı, musikisi ve bahusus resim, heykeltıraşlık, tiyatro gibi sanayi'-i nefisesi terakki edebilir mi? Hatta daha ileriye varıp ilave ediyorum: Mevcut olabilir mi? Ve insanlar hayatın bu kibar tesellilerinden, medeniyetin bu güzide ezvakından mahrum olursa çalışmak, cenkleşmek neye yarar? Bütün bu söylediklerimin canlı bir delilini görmek isterseniz bir milyondan fazla ahaliye malik olan payitahtımızı ve bahusus İstanbul cihetini, Paris veya Londra'ya değil mesela şu küçük Batum'a daha otuz sene evvel bizim elimizde iken adi bir köyden ibaret olan şu yeni şehre mukayese ediniz; aradaki farkı görürsünüz. Geceleyin İstanbul tarafında bulunup da o “ölü şehir”in siyah ve تنها sokaklarını, sakit ve esrarengiz evlerini görerek meyus olmamak kabil değil. O koca beldeyi dolduran kadın ve erkekler ne yaparlar? Nasıl vakit geçirirler? Gıda-yı ruhları, lezzet dimağları nedir? Hiçlik, boşluk, can sıkıntısı, uyku...” (s. 168)

Osman Bey, Naşit'i; umumi meselelerin dışına çıkmaya davet eder ve Miliça ile evlenmesinin mümkün olup olmadığını düşünmesini ister. Bu evliliğin imkânsızlığı hakkında örnekler verir:

“Faraza izdivacınızdan birkaç zaman sonra Miliça ile aranızda Ruslar ve Türkler üzerine bir bahis açılrsa ve o pek tabii bir hisle vatandaşlarını meth ve müdafaa etse. (...) Kalbinin müthiş bir intikam ihtiyacıyla şiştiğini hissetmez misin? Miliça'ya olan aşkına hürmeten sükût etsek bile mutlaka saadet-i ailende bir soğukluk duyarsın. (...) Galibiyetle eve avdet ettiğin zaman zevcenin sevincinde zapt olunmuş gözyaşları hissedersen veya aksi hâlinde Osmanlıların mağlubiyetine gizli gizli memnun olduğunu anlarsan ömrün artık daimi bir cehennem olmaz mı?” (s. 169-170)

Naşit, amcasının yönelttiği soruları geçmişte de kendisine sormuş ve kesin bir karar verememiştir. Ancak şimdi tüm engelleri çiğnemek istemektedir. Kendisini bekleyen Behire'nin mutsuzluğunu ve hayal kırıklığını bile önemsememektedir.

5. ACISON

Lydia ile evlenme düşüncesi içindeki Şekip'e, genç kızdan bir not gelir. Bu notta, aynı günün akşamı ailesiyle birlikte Londra'ya geri döneceği yazılıdır. Ne yapacağını bilemeyen Şekip, çaresizlik içinde bir çocuk gibi ağlamaya başlar. Gözyaşları ümitsiz aşkının tüm kararlarını alıp götürür. Şekip, evlilik teklifine Lydia'nın vereceği ret cevabını ya da onu mutlu edememe düşüncesini Türklüğün şanına sürülecek bir leke olarak görür. Bu yüzden, bir Türkün terbiyesi ve nezaketi hakkında tüm yabancılara bir ders vermenin zamanının geldiğine karar verir. Osmanlılığı ve Türklüğü, şan ve şerefiyle galip çıkarak mukaddes bir maksada hizmet etmeyi ister. Amacına ulaşmak adına Lydia'ya aşkla ilgili en ufak bir imada bile bulunmamaya karar verir. Bu kararını şu şekilde dile getirir:

“Aşk ve sevda gibi geçici, unutulucu, ardi sıra hüsranslar, hicranlar, pişmanlıklar bırakıcı hislere boyun eğerek mecnunca, çocukça hareket edecek yerde bütün o hayalperverliği bir tarafa bırakarak cemiyet içinde Türklüğün bir vahşet örneği değil bir ziynet, Türklerin de medeni bir millet olduğunu bir İngiliz kızına, bir İngiliz ailesine karşı ispat eylemek lazım geleceğini düşünerek derhâl hareket tarzımı değiştirdim. Zavallı aşkıma, bütün o yeni umutlarımı kendi elimle gömmeye, Türklüğün şerefi namına kalbimi mahkûm etmeye karar verdim.” (s. 150)

Şekip, Lydia ile vedalaşmaya gittiğinde genç kız, onun da kendileriyle birlikte Londra'ya gelmesini teklif eder. Bu teklifi duyan Şekip, kendisini bir esir olarak gördüğünden hakarete uğramış gibi hisseder. Kendisini, İstanbul'un duvarları arasında kapalı kalmış aciz ve biçare bir genç olarak görür. Onun bu üzgün hâlini gören Lydia, neden bu hâlde olduğunu sorar. Şekip, çektiği manevi işkenceyi çekinmeden anlatır:

“Vatan, vatan mahvoluyor... Bizi insanlıktan ayırıyorlar... Bizi esaret zinciri altında inletiyorlar. Bütün bu zavallı millete hatıra gelmez zulümler ediyorlar. (...) Değil sizinle Londra'ya kadar gelebilmek hatta şurada rıhtımda duran bir vapura ayak atmak acaba haddimiz midir? (...) Orası hür bir memleketin hür bir toprağı gibidir. Esir olanlar oraya yakışmaz, oraya salıverilemez.” (s. 153-154)

Duyduklarını anlamaya çalışan Lydia, Şekip'in bu durum karşısında isyan etmemesine şaşırır. Bir erkekte cesaret ve teşebbüs aradığı için, Şekip'in gerçek fikrini sakladığını düşünür. Bu yüzden onu, büyük isyanların gizli kahramanı olarak görür. Kadın kalbiyle sevdiğini hürriyet ve adalet için savaşan bir mücahit derecesine yükseltir. Lydia'nın kendisini mücahit olarak görmesi karşısında Şekip iyice küçülür ve kendisini bir “hiç” gibi hissederek sevdiği kızı uğurlar:

“O vakit, büsbütün yerlere geçmek, büsbütün yok olmak, bu maksatsız, emelsiz, bu sefil, bu esir hayatla hür ve medeni insanlar içinde yaşamamak istedim; ve bu genç kızın, beni bir hürriyet savaşçısı, bir kahraman derecesine yükselten bu muhterem kadının huzurunda diz çökerek itiraf etmek, “Ben hiçim! Bir işe yaramaz bir adamım... Adi bir esirim!” diye haykırmak istedim.” (s. 159)

Batum'un Rusya'ya ilhakının yıl dönümünde bir Osmanlı zabiti olarak kalabalığa karışan Naşit, mazinin tesirinden uzak olduğunu kendisine ispat etmek amacıyla dışarı çıkmıştır. Bu eğlenceden bir tat alamasa da, zihninde birçok soru ile uğraşsa da Miliça ile evlenmeye kararlıdır. Yine de aklından Türklerin Ruslarla yaptığı savaşlar çıkmamaktadır.

Rus bayramının kalbinde uyandırdığı acı hisle dolaşan Naşit, denize doğru baktığında zırlırları görünce kulaklarında bir ses çınlar:

“Binlerce sarı gözleriyle sırttan, rengârenk havai eğlencelerle ilan-ı meserret eden şu gemileri görüyor musunuz? Bunlar belki bir gün senin memleketini topa tutacak, vatandaşlarını öldürecek, Osmanlı devletini mahvetmeye çalışacak!” (s. 179)

Kulaklarındaki sesi bastıran ve düşünceli bir şekilde Miliça’yı arayan Naşit, onu bir kulüpteki eğlencede bulur. Miliça ile konuşurken yanlarına gelen Binbaşı Potemkin, herkesin bu güzel günde eğlenmesi gerektiğini söyler ve şu sözleri sarf eder:

“Hem böyle mukaddes bir günde gülmek, oynamak, eğlenmek şarttır. Düşününüz bugün tarihimizde pek mühim olan bir vakanın sene-i devriyesidir. O vaka Batum’un alınmasından ibaret değil; o vaka en müthiş düşmanımız Türklerin ölümü ve bizlerin artık serbest yaşayıp yükselmesidir.” (s. 184)

Türkler hakkında söylenen bu sözler, Naşit’in suratına bir tokat gibi iner. Naşit, Osmanlı Devleti’nin yenilgisinden memnuniyet duyan bu adama cevap vermek ister. Aralarındaki gerginliği anlayan Miliça, tartışmanın önüne geçmek için dans etmek istediğini söyler, fakat ikisi de bahsi uzatmakta kararlıdır. Potemkin sözlerine devam eder:

“Bugün asıl lazım olan şey, malumat, fen ve bunların neticesi olan servet. (...) Ordunuz intizamsızlık ve atalet içinde perişan olmuyor mu? Sonra da yalnız orduyu değil, tekmil milleti nazar-ı itibara alalım; vatanınızın her tarafı cehalet, taassup, tembellik, fakr u zaruretle malul! Menabi-i servetiniz muattal durmuyor mu? Sanayiniz, ticaretiniz hatta ziraatınız nerede? Bu şerait dâhilinde nasıl yaşanır? Bence kabil değil. Bugünkü ömrünüz, diğer devletlerin adem-i itilafi sayesinde temadi eden bir ihtizardan ibarettir; ölümden beterdir. (...) Tarihinizde büyük padişahlar, müthiş fatihler var; fakat esaslı bir inkılab-ı içtimai yapmış olan bir “müceddit”iniz gelmedi. Hâlbuki devletlerin tealisini, milletlerin refahını temin eden fütuhattan ziyade ıslahat ve tanzimattır.” (s. 186-187)

Rus zabitanın bu sözleri üzerine Naşit’in ruhunda şiddetli bir fırtına kopar. Karşısındakine, Türklerin mirasına konamayacaklarını haykırır. Türklerin onlardan intikam alacaklarını dile getirir:

“Zira havf ve dehşet içinde sükût edip sürüklenen o milletin damarlarındaki kan Kanuni Sultan Süleymanların, Yavuz Sultan Selimlerin kanıdır. Bu kan belki korku ile uyuşmuştur. Lakin o asla sulanmaz. Yalnız onun renk ve hararetini meydana çıkaracak bir kuvvet, bir kıvılcım lazım. Yarın memleketin bir köşesinden cesur, kavi, müessir bir feryat yükselsin de görürsünüz. Ölmüş farz ettiğiniz o koca milletin nasıl bir heyecan ile nasıl bir faaliyet ile uyanacağını görürsünüz.” (s. 188)

Naşit bu tartışmanın üzerine Behire’den bir mektup alır. Her şeyi öğrenen Behire’nin sözleri, amcasının itirazları ve Binbaşı Potemkin ile olan tartışmayı da göz önüne alarak Miliça’dan ayrılmaya karar verir. Kararını Miliça’ya açıklayan Naşit, iki genç kız arasında sıkışmış hâlini şu şekilde anlatarak genç kızdan af diler:

“Bir taraftan pür feveran bir aşk ile sevdiğim bir genç kız... Diğer taraftan, verdiğim sözle ve medid bir muhabbet-i dostane ile ömrüne merbut olduğum diğer bir vücut-ı nahif... Böyle bir mevkiin dehşetini düşünerek bana acı! (...) Cesaretimi kırma; vazifemi yapmak için senden, yani aşk ve saadetten kaçmak istediğim şu sırada bana yardım et.” (s. 199)

Miliça’dan ayrılan Naşit, yaralarını sarmak için Batum’dan ayrılıp Paris’e, ardından da Londra’ya gitmek üzere yola çıkar. Vapurdan son kez izlediği Batum’da, Osmanlıların yadigârı olan iki minareyi görür. Batum’da geçirdiği iki buçuk aylık zaman diliminde yaşadıklarını hatırlar ve kendisine sorar:

“Miliça’yı terk ederek kaçmasına sebep yalnız Behire’ye olan vazifesini yapmak arzusu mu idi? Yoksa bütün bila-pervaz fikirlerine rağmen ruhunun bir köşesinde zî-hayat kalmış olan kuvvet-i mazinin, hükm-i verasetin tesir-i hafisine de tebaiyet etmek mecburiyet-i maneviyesi mi idi?” (s. 202)

Kendisine yönelttiği sorulara cevap bulamayan Naşit, tüm kuvvetlerin altında ezildiğini ve zayıf kaldığını düşünür. “Birçok zincirlerin esiri olmak, hakiki hürriyet-i maneviyeye, hakiki medeniyet-i fikriyeye malik olmadığımızı göstermez mi? Hayat bu kadar esarete, bu kadar ızdıraba değer mi?” (s. 203) diyerek karamsarlığını arttırır ve yoluna devam eder.

SONUÇ

Doğu’nun Batı karşısındaki durumunu, roman başkışileri olan Şekip ve Naşit üzerinden irdeleyen *Salon Köşelerinde* ve *Tezat* adlı romanlar, yazıldıkları dönemde yaşanan medeniyet ikilemini ortaya koymaktadır. Her iki romanda da, söz konusu dönemlerde ortaya çıkan Batılılaşma tehlikesine dikkat çekmek adına millî değerler üzerinden ve kendi köklerinden büyümenin gerekliliği vurgulanmıştır. Çünkü Batılılaşma istilas karşısında değerli sayılan her şey tehdit edilmektedir. Bu durumu, Reina Lewis’in aktardığı şu satırlar, bir özeleştirici niteliğinde ortaya koymaktadır:

“Onlar hakkında en dikkat çekici şey, Batı uygarlığının en kötü özelliklerinin cazibesine kapılmalarıydı. (...) Türkiye hakkındaki en cesaret kırıcı şey, eski tarzda Türk dürüstlüğüne güvenebileceğiniz bir erkekken; Avrupalılaştığında Türk’ün, Batı’nın iyi niteliklerini almaksızın kendisinininkileri kaybetmesidir -aynen Amerika Kızılderililerinin yaptığı gibi-. O bizden öylesine farklı, onun zihni öylesine naif ve bozulmamıştır ki, bizim sofistike düşüncemizle temas kurmasının sonucu çok zararlıdır.” (Lewis, 2006: 209)

Salon Köşelerinde ve *Tezat* adlı romanlarda bu tehdit, Şekip ve Naşit’in ilişki kurduğu genç kızlar üzerinden ele alınmıştır. Şekip ve Naşit; yaşadıkları dönem ve muhitten sıkılan, özgürlük düşkünü ve zihinleri Batı düşüncesine hayran iki delikanlıdır. Şekip, Batı’ya olan özlemini yabancılarla görüşerek dindirirken; Naşit, bulunduğu ortamdan uzaklaşmak amacıyla Batum’a gitmiştir. Şekip’in Lydia ile, Naşit’in Miliça ile olan ilişkilerinde tek seçenek evlenmek iken; iki romanda da bu düşünceden son anda vazgeçilmiştir.

Safveti Ziya’nın ulaşmayı hedeflediği milliyetçi düşünce, Şekip’in karakterinde sadece yüzeysel bir eklemekten ibaret kalmıştır. Şık giyinmeyi, güzel dans etmeyi, girdiği her ortamda dikkat çekmeyi Avrupalı olmanın şartı sayan Şekip; yazarın amaçladığı bu düşünceden uzak görünmektedir.

Naşit'in biri Türk, diğeri Rus iki genç kız arasında kalmasıyla başlayan Batum macerası; Rusların Osmanlı'ya karşı kazandıkları zaferi kutladıkları bir gece sona erer. Naşit'in, bulunduğu ortamlarda Türkler hakkında dile getirilenleri duyması, kendisini sorgulamasına neden olur. Bu sayede millî ve dinî değerlere dönüşü başlar.

Doğulu bir kişinin, bir Batılı kadar gelişmeye ayak uydurabileceğini ve medeni milletler arasında yer alabileceğini kanıtlamaya çalışan Şekip ve Naşit, ayrılıkla neticelenen ilişkilerinin ardından herhangi bir adım atmazlar. Şekip, Lydia'nın ardından bakar, Naşit ise yeni maceralara atılacağı yabancı şehirlere doğru yola çıkar. Bu nedenle, her ikisinin de millî ve dinî değerlerine dönüşü, Lydia ve Miliça ile ayrıldıktan sonra başlar ve belirsizliğe doğru yola çıkan iki gencin akıbeti bilinmez.

KAYNAKÇA

Berkes, Niyazi. (1997). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Devrim, İzzet Melih. (2014). *Tezat* (Haz. Mehmet Yılmaz). İstanbul: Kesit Yayınları.

Gürbilek, Nurdan. (2010). *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayınları.

Lewis, Reina. (2006). *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek* (Çev. Beyhan Uygun Aytemiz, Şeyda Başlı). İstanbul: Kapı Yayınları.

Mete Yuva, Gül. (2017). *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, Jale. (2008). *Babalar ve Oğullar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2008). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (Haz. Abdullah Uçman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tercüman, Çilem. (2018). *Türk Romanında Moda ve Toplumsal Değişim (1923-1940)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uşaklıgil, Halit Ziya. (2014). *Kırk Yıl*. (Haz. Nur Özmel Akın) İstanbul: Özgür Yayınları.

Ziya, Safveti. (2009). *Salon Köşelerinde*. (Haz. Nuri Akbayar) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ziya, Safveti. (2016). *Hanım Mektupları*. (Haz. M. Kayahan Özgül) Ankara: Cümle Yayınları.